

Ярослав КРАВЧЕНКО

Львівська національна академія мистецтв

Karol Hiller: від бойчукізму до європейського авангарду

В мистецтві відомого польського живописця і графіка, німця за походженням, Кароля Гіллера (Хіллера)¹, крізь експерименти та творчі пошуки абстрактних вирішень 1920-1930-х років виразно „проступає незнищена печать ранніх фрескових структур” основоположника української школи монументального малярства ХХ століття Михайла Бойчука.

Видно, не випадково тільки його Кароль Гіллер називав своїм Учителем.

З Лодзю – промисловим містом ткацьких підприємств пов’язані життя та творчість ще одного учня майстерні Михайла Бойчука в Українській Академії Мистецтв² – Кароля Гіллера. Народився майбутній мистець 1 грудня 1891 року³ в багатодітній родині ткачів, що прибули до Лодзі „з Прудніка на Нижньому Шльонську у І-й пол. ХІХ століття”. Початкову освіту здобув у російській ремісничо-промисловій школі у Лодзі (1903-1910).

По недовгому навчанні на хімічному відділі у Вищій технічній школі м. Дармштадта, К. Гіллер вступає у 1912 р. на інженерно-будівельний відділ Варшавського політехнічного інституту ім. Миколи ІІ. До цього часу відносяться й перші малярські спроби портретного – „Портрет дівчинки Анни” і „Портрет бабці Дороти” та пейзажного жанру – „Сосни” (всі – 1912р.).

З початком Першої світової війни Гіллер був евакуйований разом з іншими студентами політехніки до Москви, де продовжив навчання. 1916 року демобілізований до царської армії, як інженер-сапер, отримав службу у Києві.

¹ Прізвище художника подаємо згідно сучасної транскрипції іншомовних імен. Див.: Я. К р а в ч е н к о, *Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен*, Київ 2010, с. 136.

² У попередньому числі університетського збірника було опубліковано статтю, присвячену учениці М. Бойчука, дружині і вірному соратнику Софії Налепінській-Бойчук. Див.: Я. К р а в ч е н к о, *Софія Налепінська-Бойчук: від Лодзі до Києва: шлях довжиною у життя* [в:] *Studia Ucrainica Varsoviensia* 1, Warszawa 2013, s. 371 – 381.

³ Подаємо уточнені дати народження і смерті К. Гіллера. Див.: Я. К р а в ч е н к о, *Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен...*, *op. cit.*, с. 136.

З повстанням Української держави, у грудні 1917 року стає одним із перших слухачів новоствореної Української академії мистецтв в класі портретного малярства професора Олександра Мурашка. Після трагічної смерті останнього 14 червня 1919 р. К. Гіллер переходить до майстерні монументального малярства Михайла Бойчука, що вирізнялась своїм інтернаціональним складом й водночас взаємною повагою. Нове українське мистецтво тут творили – українці В. Седляр та І. Падалка, Т. Бойчук та О. Павленко, росіянки К. Бородіна та М. Трубецька, польки С. та Г. Налепінські, євреї Т. Бауман, Н. Хазіна (Мандельштам), М. Шехтман. Свято закоханий у давнє українське малярство, професор Бойчук вимагав від учнів ретельного вивчення мистецтва різних культур народів світу: „Для нас не має значення хронологічна дата і походження твору. Нехай це буде Єгипет і Ренесанс, новгородська ікона чи твір негритянського мистецтва – це не має значення. Мистецтво собі шукає ґрунту в того народу, де може розвиватись, та скоро лишень твір мистецтва виростає, він стає інтернаціональним. Хіба можна прослідкувати за тими широкими просторами, де мистецтво приживляється, і які майстри його створюють. Це як вода, вона скрізь проходить і для всіх однакова”⁴.

І хоч Гіллер натхненно захопився вивченням давньоукраїнського стінопису та старанно опрацьовував пам'ятки іконопису в Печерській Лаврі, однак не належав, як свідчила Ганна Налепінська-Печарковська, до улюблених учнів Майстра, бо мав достатню попередню мистецько-фахово підготовку. „Пам'ятаю,- писала вона в листі від 3 червня 1969 р. до мистецтвознавця Д. Горбачова, – як він (М. Бойчук) кричав на нього, вихоплюючи з рук пензель: „Знову це прокляте мюнхенське болото!”

З того часу зберігся невеликий, мальований темперою, шкіц „Ангел” (1920), призначений, правдоподібно, для невідомого стінного розпису. Фігура ангела трактована в монументально-узагальнених формах творчої манери бойчукістів.

Уникаючи голоду, розрухи та погромів, що спричинились частими змінами влади, влітку 1921 року К.Гіллер разом з родиною поспішно евакуюється з Києва, „залишаючи там напевно більшість із свого творчого доробку”. Повернувшись до Лодзі, художник влаштовується вчителем рисунку в чоловічій гімназії. Водночас, разом з В. Вандурським організовує мистецьку групу „Срібний віз” (1922).

Ще перебуваючи під враженням навчання в УАМ, у період 1922-1924 років, Кароль Гіллер створює ряд мистецьких творів, мальованих в іконописній манері темперою на дошці із застосуванням золота – „Св. Юрій”, „Монахи”, триптих „Св. Трійця”.

Композиційні схеми та трактування постатей подано згідно з „мистецькою практикою київської майстерні Бойчука”. На превеликий жаль ці твори художника не збереглися й відомі нам з фоторепродукцій того часу. Єдина збережена

⁴ С. Білокінь, *Ім'я – Михайло Бойчук* [в:] „Культура і життя”, Київ 1987, № 16, с. 3.

робота монументального характеру – фрескова композиція „Весна” (1930) була виявлена у 1980 році й придбана в колекцію Лодзького музею.

Водночас К. Гіллер створює серію ліноритів „Голова ангела”, „Мати з дитиною”, „На фабричному подвір’ї” та серію літографій „Ткач”, „Інвалід”, „Вантажник” на лодзьку міську тематику, виконані в манері „нової духовності”, використовуючи експресіоністичні та конструктивістські засоби художньої виразності. Завершує серію філософсько-символічна композиція – „Мир вам” (1922-1925).

У часі захоплення кубізмом та абстракціонізмом 1928 року розробляє нову експериментальну графічну техніку, названу ним „геліографією”, що поєднувала в собі малярство, графіку та фотографію. Твори наступного десятиліття представляють мотиви біологічного життя, космічні візії, паралельно виникають „інженерно-романтичні” конструкції, позначені цифрово-літерними символами. Завершують мистецьку пошуки зображення символічної постаті людини, протиставленої натовпу – „Жіночість”, „На крижині” (1938-1939).

Від 1933 року К. Гіллер разом із В. Стржемінським та С. Вегнером засновує журнал „Форма”, що висвітлював проблеми сучасного польського мистецтва. Художник був редактором 4-х номерів та автором обкладинок альманаху.

У громадській діяльності К. Гіллер, що належав до „Ліги захисту прав людини і громадянина”, 1938 року обраний віце-президентом „Демократичних клубів”, навколо яких групувалась прогресивна інтелігенція Лодзі.

На початку Другої Світової війни, після окупації Лодзі нацистами, 10 листопада 1939 року Кароль Гіллер був заарештований гестапо й розстріляний в підлеських лісах 20 грудня 1939 року.

А збережені, після виселення гітлерівцями з помешкання, твори, дружина художника Ядвіга Гіллер передала до Музею Штуки в Лодзі.

Одним із останніх творів Кароля Гіллера стало олійне полотно „Робітники” – монументальні, статичні й водночас безтілесні людські постаті на умовному площинному фоні (дві групи – чоловік з хлопцем та чоловік, жінка й дитина) зображено без обличь – глядачу дано можливість самостійно дійти до філософської суті твору – мандрівки людини впродовж власного життя....

„Робітники – це сучасна ікона, що виникла з досвідчень традиційної ікони, конструктивізму, сюрреалізму, абстракції органічної, авангардових експериментів, геліографіки і сучасного неокласицизму, підтверджуючи можливість творчого перетворення й поєднання абсолютно недотичних до себе напрямків мистецтва у твір повністю дозрілий й оригінальний”⁵, – так характеризує цей твір мистецтвознавець Івона Люба, один із авторів монографії-каталогу *Hiller*, виданий Музеєм Штуки в Лодзі 2002 року.

⁵ *Karol Hiller. 1891-1939. Nowe widzenie, koncepcja* Z. Karnicka, J. Ladnowska, Łódź 2002, s. 13.

ЛІТЕРАТУРА

- Білокінь С., *Ім'я – Михайло Бойчук* [в:] „Культура і життя”, Київ 1987, № 16, с. 3.
Бойчук і бойчукісти, бойчукізм. Каталог виставки, автори вступної статті та упорядники каталогу О. Ріпко та Н. Присталенко, Львів 1991, с. 79–80.
- Горбачов Д., *Листи-спогади Ганни Печарковської про Бойчука та бойчукістів* [в:] „Київська старовина”, Київ 1999, № 6, с. 133–150.
- Кравченко Я., *Школа Михайла Бойчука. Кароль Хіллер: від бойчукізму до авангардових експериментів* [в:] „Артанія”, Книга 10, Київ 2008, с. 50–55.
- Кравченко Я., *Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен*, Київ 2010, с. 136–141.
- Ріпко О., *У пошуках страченого минулого*, Львів 1996, с. 280.
- Karol Hiller. 1891–1939. Nowe widzenie*, koncepcja Z. Karnicka, J. Ładnowska, Łódź 2002.

Ілюстрації:

1. К. Гіллер. Ткач. 1922р. Дошка, темпера. Музеум Штукі в Лодзі.
2. К. Гіллер. Св. Юрій. 1923р. Дошка (?), темпера. Не збереглась. Фоторепродукція.
3. К. Гіллер. Вантажник. 1925р. Літографія. Музеум Штукі в Лодзі.

KAROL HILLER: FROM BOYCZUKISM TO EUROPEAN AVANT-GARDE

The paper deals with the work of Polish avant-garde artist Karol Hiller. However brief his apprenticeship in the workshop of Mychajlo Boyczuk might have been, in all his experimental work he remained subconsciously loyal to the Boyczukist tradition and rightly called Boyczuk his master.

Key words: Polish avant-garde art, Nazi occupation, monumentalism, Boyczukist tradition.